

KAPOSI MÁRTON

Hunyadi János és Mátyás király ábrázolása Bonfini műveiben

Mátyás király uralkodását – különös személyisége, óriási tekintélye és fényes reneszánsz udvara miatt – élénk figyelemmel kísérték a kortárs uralkodók. Érdeklődésük, főleg közvetlenül trónra kerülése után, nagyrészt abból fakadt, hogy míg a környező országok koronás fői régi uralkodóházak sarjai voltak, addig ő mintegy *homo novus*-ként lépett egy elég zilált helyzetű, de nem jelentéktelen ország trónjára, amit aztán nemcsak megtartani volt képes, de egyre erősebbé is tudott tenni. A szomszédos uralkodók – Pogyebrád György cseh és IV. Kázmér lengyel király, III. Frigyes császár és II. Mahomet szultán – nem csupán a lehetséges ellenség iránti szokásos óvatossággal és elvárható gyanakvással fordultak felé, de előbb-utóbb az ellenséget is megillető elismerést sem tagadták meg tőle. A „Raguzai Sallustius”-nak nevezett Ludovico Tubero, aki személyesen ugyan nem ismerte, csak viselt dolgainak híre alapján alkotott róla képet, ezt írta krónikájában: „Volt benne bizonyos, nem alantas fortéllyal párosuló lelki nagyság, amellyel valamennyi szomszédos királyt olyan rettegésben tartott, hogy szinte egyetlen hatalmas fejedelem sem létezett határai mentén, aki ne esedezett volna barátságáért, és ne kért volna tőle békét.”¹ Az őt annál jobban ismerő magyar történetíró, Thuróczy János ezt jegyezte meg róla: „Ezt az embert minden természeti adottsága méltóvá teszi az uralkodásra; korának keresztény fejedelmei között ő az egyetlen, aki a kormányzás tisztjét nagy és dicső tettekkel végzi. Vajon nem róla mondta-e – mint hírlík – Mohamed, a törökök császára, aki ebben a mi időnkben az egész földkerekséget rémületbe ejtette és megrázta, és akit nagy tettei miatt méltán nevezhettek volna Nagy Mohamednek: «Én meg ő, mi ketten vagyunk a világ uralkodói között azok, akiket méltán megillet ez a név: uralkodó.»”² Az említetteken kívül kortárs humanisták eléggé széles köre igyekezett Mátyást mint kiváló személyiséget és nagy uralkodót jellemezni.

A közép-európai történések előterébe került magyar király tetteinek, megnyilatkozásainak megörökítésére – hála mecénási gesztusainak és sokrétű itáliai kapcsolatainak – az őt közlő is jól ismerők, többségükben olasz humanisták vállalkoztak, akik különböző szempontú jellemzéseket készítettek róla, és ezek összességéből egy modern, reneszánsz típusú, akár Machiavelli tollára is méltó uralkodó képe rajzolódik ki. Az illető szerzők vagy magyar tisztségviselők, vagy olasz udvari embe-

¹ TUBERO, Ludovico, *Kortörténeti feljegyzések. (Magyarország.)* Ford. és bev. BLAZOVICH L. és GALÁNTAI E. Szeged: 1994, 60. o.

² THURÓCZY János, *A magyarok krónikája.* Ford. HORVÁTH J. Budapest: Európa K., 1980, 415. o.

rek voltak, esetleg mint baráti vagy ellenséges fejedelmek követei fordultak meg udvarában, vagy csupán mint jól informált kortársak tudtak róla fontos és jellemző dolgokat. Ezek a tudósok, költők, diplomaták, akik valamilyen formában megörökítették Mátyás szellemi arculatát, többé vagy kevésbé közel álltak hozzá, különféle helyzetekben és körülmények között találkozhattak vele, más-más oldala felől látták jobban vagy kevésbé, s természetesen *eltérő nézőpontokból* minősítették mind *személyiségét*, mind *politikáját*. Általában véve az *elismerés* hangján szólt róla a magyarok közül Janus Pannonius, Andreas Pannonius és Thuróczy János, az olaszok részéről Galeotto Marzio, Ludovico Carbo, Aurelio Brandolini, Pietro Ransano, Antonio Bonfini – hogy csak a legjelentősebbeket említsük. Ugyanakkor Filippo Buonaccorsi (Callimachus Experiens), aki a lengyel király követeként ismerte meg őt, illetve a horvát püspök, Ludovico Tubero, akinek csak közvetett információi voltak róla, nem tagadta meg ugyan az elismerést, de kritikai észrevételeit egyikük sem hallgatta el. A kortársak tehát – noha egyesek bizonyos fenntartással – kiemelték Mátyás személyes kiválóságát és nem átlagos uralkodói képességeit.

Figyelmet azonban nem annyira a fennmaradt jellemzések nagy száma, hanem inkább az a tény érdemel, hogy a fentiek műveiből rekonstruálható összkép mennyire *árnyalt* és mennyire *korszerű*. Ez esetben a vonatkozó művek forrásértékét nem az adja, hogy mennyire pontosan mutatják be a maguk objektív realitásában a valóságos Hunyadi Mátyást és véghezvitt tetteit, hanem az, hogy mennyire ragadják meg és fejezik ki találóan a kibontakozó magyar reneszánsz *szellemiségét*, az annak fontos részeként kezelt *politikafelfogást* és *uralkodóeszményt*. A kiemelhető részek jól *kiegészítik* és *pontosítják* egymást, főleg Mátyás *személyiségképét* tekintve, de *politikája megítélését* illetően is.

Galeotto Marzio az uralkodót is a *személyisége* felől közelíti meg: úgy mutatja be, mint azt az egyént, aki részben magánemberi kötetlenséggel, elegáns könnyedséggel, de mégis uralkodói pozícióból és tekintéllyel oszt igazságot és mutat példát, *in actu* látható, kis és nagy cselekedetek változatos formáiban gyakorolja a hatalmat. Callimachus Experiens a félig-meddig privát helyett a publikusan fellépő *királyt* ábrázolja, Attila képében, nagyon áttételesen, de jól felismerhetően, a hadviselő és törvényhozó uralkodót, aki a *nagypolitika színterén* tevékenykedik, akaratának megfelelően alkotja meg a törvényt, sikeresen forgatja a fegyvert, jól ismeri fel az alkalmakat, kellően választja meg az eszközöket, amelyekben nem válogat, vagyis *sui generis politikai eszközökkel* biztosítja elismerést érdemlő eredményeit. Ransano a fenséges és nagyhatalmú, *mindig győztes* királyt állítja előtérbe, azt a legnagyobb elődeihez hasonlítható energikus egyéniséget, aki erkölcsi és intellektuális erényeinek, valamint a szerencsének köszönheti sikereit; laudációjában nem szól módszereiről, semmiképp nem említené azok árnyoldalait. Aurelio Brandolini elsősorban az *intézményi keretetek* között mozgó, de nem azokat kiszolgáló, hanem a legjobbnak ítélt államformát és jogrendet *maga kialakító* és korszerűsítő, született alkalmasságát tudatosan, a kultúra elsajátítása révén is kibontakoztató, *abszolút hatalmú uralkodót* állítja előtérbe. Nála merül fel – bár eléggé egyoldalúan – az államformák értékének

és alternatívájának kérdése, de megválasztásuknál a feltételek háttérbe szorulnak az uralkodó személyes kiválóságával szemben. Tubero elkülöníti a hibáktól sem mentes magánéletet és a sikeres közéleti működést; a király személyes rossz tulajdonságait csak azért kárhozzatja, mert azok részben korlátozzák még sikeresebb uralkodói tevékenységét, és ebből arra a következtetésre jut, hogy egy fejedelemnek mind az *erényeiből*, mind a *hibáiból* hasznos *elméleti tanulságokat* lehet levonni. Tulajdonképpen tehát Callimachust leszámítva valamilyen mértékű apologetikus megközelítéssel minősítik Mátyást, még ha nem is olyan konvencionális túlzásokkal, mint Ludovico Carbo és több panegyricus szerzője, illetve Callimachus oppozíciója sem korlátozza érdemben a kellő tárgyilagosságot.³ A túlzásokat elkerülni képes szerzők olyan jellemvonásokat emelnek ki, amelyek egy új típusú uralkodót állítanak elének, olyan királyt, akinek attitűdje *sokkal inkább reneszánsz jellegű*, mint középkori.

Mátyás udvarának humanistái között különös helyet foglal el Antonio Bonfini. Az olasz szerző több szálon is kötődött a magyar királyhoz. Először – Galeotto Marzióhoz hasonlóan – ő is azt tervezte, hogy mint az uralkodó által támogatott tudós telepszik meg Magyarországon. Később aztán mégis – akár Ransano – küldöttként, Aragóniai Ferdinánd követeként került a király színe elé, azzal a megbízással, hogy vegye rá Mátyást Beatrix trónutódként való kijelölésére. Végül azonban – részben Thuróczyhoz hasonlóan – a történetíró fontos és megtisztelő szerepét kapta. Első közeledési kísérletéről néhány Mátyásnak dedikált, illetve egy, a család eredetéről írott műve tanúskodik. Követi megbízásának eredménye, egyik legművészibb alkotása, a *Symposion*. Történetírói megbízásának a *Decades* megírásával tett eleget. A Mátyáshoz különböző időszakokban és szándékokkal közeledő Bonfininek nyíltak a legkedvezőbb lehetőségei arra, hogy jól megismerhesse és alaposan tanulmányozhassa magyar vonatkozású munkáinak tárgyát, vagyis mind a *király személyét*, mind pedig *államát és országát*. Mint Beatrix felolvasója, majd Mátyás történetírója közletről ismerte meg a királyi párt, mint historiográfus gondosan felkutathatta Mátyás uralkodásának előtörténetét, sőt – mivel túlélte – leírhatta az ország hanyatlásának kezdetét is. Együtt hasznosíthatta a személyes kapcsolatból származó előnyöket: ismerte a *királyt* és *kortársait* is, illetve kellő *történelmi távlatba* állíthatta uralkodói tevékenységét: az *egész magyar történelem* igen fontos állomásaként értékelhette. Egymással összekapcsolva mutathatta be a rátermett és korszerűen gondolkodó uralkodói *személyiséget*, vagyis a modern államfejlődés legfontosabb *személyi garanciáját*, és a király *grandiózus művét*, a felvirágoztatott országot, vagyis a további fejlődés megteremtett *intézményi garanciáját*. A történelmi dimenzió tette

³ PAJORIN Klára: „Humanista irodalmi művek Mátyás király dicsőítésére.” In *Hunyadi Mátyás. Emlékkönyv Mátyás király balálának 500. évfordulójára*. Szerk. RÁZSÓ Gy. és V. MOLNÁR L. Budapest: Zrínyi K., 1990, 333-335. o. KAPOSI Márton: „Il re Mattia Corvino e il premachiavellismo in Europa Centrale.” In *Miscellanea di studi in onore di Nándor Benedek*. A cura di A. KOLLÁR. Szeged: JATEPressz, 2007, 197-220. o.

nemcsak lehetővé, de szükségessé is, hogy Mátyással együtt apját, *Hunyadi Jánost is* alaposan bemutassa.

A két Hunyadit, s természetesen elsősorban Mátyást, különböző szempontokból és eltérő formákban ábrázolta Bonfini. A magyar király és édesapja alakját megörökítő kortárs humanistákra meglehetősen jellemző – Benedetto Croce szavaival szólva –,⁴ hogy írásaik inkább a *monumentum*, mintsem a *dokumentum* kritériumainak felelnek meg. De az a szerző, aki a kettő egységét megteremtette és ezen belül a kor követelményeivel összhangban álló arányát megtalálta, elsősorban Bonfini.

Az ascolanumi mester jól képzett, sokoldalú humanista volt, aki mind rétori, mind történetírói tudását latba vetette, amikor fontos pozíciókat betöltő és kiváló személyiségeket kellett ábrázolnia. A Hunyadiak bemutatásakor erre két nagy munkájában nyílt lehetősége. A harmadikról – amely a legkorábban készült, de elveszett – csak közvetett úton van némi képünk (ő említi a *Decades* IV. könyve 7. fejezetében): a *Libellus de Corvinianae domus origine* című írásáról csak azt tudjuk, hogy először ebben igyekezett bizonyítani a Hunyadi család római eredetét. Főművében, a *Rerum Ungaricarum Decades*ben megismételte ezt a vállalkozását (valószínűleg a *Libellus* eredményeit is felhasználva), és itt már bőséges alkalma nyílt arra, hogy a törökverő apa és az országot felvirágoztató fiú érdemeit antik származásuk kiemelésével is indokolja. A *Trimeron*ként is emlegetett *Symposion de virginitate et pudicitia coniugalibus*ban erre nem sok lehetőség nyílt, hiszen a *Trimeron* közvetett, de annál fontosabb szerepe az volt, hogy segítsen rábírní Mátyást: tegye társuralkodóvá Beatrixet, halála után pedig a királyné kapja a magyar trónt, ne pedig Corvin János. Ebben a dialógusban Hunyadi Jánost, a „legbátrabb fővezér”-t (*fortissimus dux*) éppen csak megemlíti, Mátyást pedig, noha rendszeresen „legyőzhetetlen király”-ként (*invictissimus rex*) szólítják a beszélgetés résztvevői, elsősorban mint a tudományokban is rendkívül jártas személyt állítja előtérbe. Mátyást mind a *Symposion*ban, mind a *Decades*ben alaposan bemutatja, de eléggé eltérő megvilágításban. A dialógusban, elsősorban *neoplatonikus* szellemben, mint olyan rendkívül képzett, a tudományok egész birodalmát jól ismerő *tudóst*, aki az államvezetés terén is képes meghozni a legbölcsebb döntést (megosztani trónját a királynéval). Történelmi munkájában, *neoarisztotelianus* szemlélettel, ténylegesen végrehajtott tetteit (hódításait, mecénási gesztusait stb.) örökíti meg, amelyek kellő részletességgel dokumentálják *országvezetői* kiválóságát.

A történetíró Bonfini azt a fő feladatot kapta a királytól, hogy írja meg a magyarok történetét a kezdetektől a jelenkorig, amit ő nagyon gondosan teljesített is, és ezen belül imponálóan kiemelte Mátyás uralkodásának időszakát. Erre – az akkor szokásos közvetett apológia szerepének betöltésén kívül – azért volt szükség, mert Thuróczy krónikája csak 1485-ig, Bécs elfoglalásáig dolgozta fel a magyar históriát, s ráadásul nem olyan ékes latin nyelven, amelyet akkoriban elvártak a hasonló

⁴ CROCE, Benedetto, *Esztétika dióhéjban*. In B. CROCE: *A szellem filozófiája. Válogatott írások*. Szerk. és bev. KAPOS M. Budapest: Gondolat K., 1987, 277. o.

művektől, s amely mintegy külön is érzékeltette volna a megrendelő uralkodó tekintélyét.⁵

Mátyás király kiválóságát és dicsőségét elsősorban három tény fokozott kiemelése révén igyekezett biztosítani Bonfini: az egyik a *család római származása*, a másik az *ő személyes kiválósága*, a harmadik az uralkodásának eredményeként *egyre virágzóbb ország* bemutatása. Ezek mindegyike külön-külön is, de együtt mindenképpen erősen reneszánsz színezetet adott Bonfini ábrázolásmódjának, hiszen így az antik virtust öröklő *uomo universale* teremt egy anarchiától megtisztított, erős abszolút monarchiát, amely nemcsak gazdaságilag szilárd és katonailag tekintélyes, de a kultúrája is fejlett. (Mátyás eredményeiről lényegében a mai történetírás is hasonló képet fest.)⁶

Bonfini a Hunyadiakat mindig *Corvinusok*ként említi; a törökverő apa is *Ioannes Corvinus* néven szerepel a *Decades*ben. A III. *decas* 4. könyvében vázolja fel a család genealógiáját, amely szerint Ioannes egy *Corvinum* nevű kis faluban született, a dákok és a gótok között ugyan, de őseinek sora a római *Corvinus* famíliáig nyúlik vissza, sőt anyai ágon görög ősei is vannak, amennyiben azok a bizánci császár, Theodosius nemzetségéből erednek. A III. *decas* 9. könyvében azt fejtegeti Bonfini, hogy a Corvinusok Marcus Valerius Volusus leszármazottai, aki pedig egészen Jupiterig tudta visszavezetni ősei sorát. Ahogyan Bonfini írja: „János tehát a Corvinusokra vezette vissza a családfáját, mint ezt nemzetségi címere megmutatta, a római nemből eredő Mátyás pedig éppen innen nyerte lelkének nagyságát, mint a következmények mutatják.”⁷ Az apa *megújította* az antik virtust, a fiú pedig *még nagyobb magaslatokra* emelte. A család latinus nevét és római eredetét elsősorban az olasz humanisták hangoztatták.⁸

A történetíró Bonfini részletesen és sokoldalúan ábrázolja a Mátyás *trónra lépésében* is fontos szerepet játszó Hunyadi Jánost. Természetesen, mint a kor történetírói általában, mindenekelőtt a kiválóságát igyekszik bemutatni, de hibái fölött sem huny szemet. Lelkiismeretes historiográfusként megpróbál hű maradni a történetek valóságához, nem kerülik el figyelmét – nemcsak a részletekről, de a lényegről szólva sem – a valós körülmények. Beszél a Hunyadi- és a Szilágyi-család nagy vagyonáról, gazdagságáról, ami bizonyos fokig anyagi alapját képezte a kiváló vezér hadjáratainak. Arról is említést tesz, hogy noha Hunyadi János az ország védelmében harcolt elsősorban, de egyben a saját birtokait is védte. Találón

⁵ KULCSÁR Péter, „Antonio Bonfini és műve.” In BONFINI, *A magyar történelem tízedei*. Ford. és bev. KULCSÁR P. Budapest: Balassi K., 1995, 1011-1013. o.

⁶ CSERNUS Sándor, „Les Hunyadi, vus par les historiens français du quinzième siècle.” In *Matthias Corvinus and the Humanism in Central Europe*. Szerk. KLANICZAY T. és JANKOVICS J. Budapest: Balassi K., 1994, 75-93. o. HOENSCH, Jörg K., *Matthias Corvinus. Diplomat, Feldherr und Mäzen*. Graz–Wien–Köln: Verlag Styria, 1998, 261-267. o. KUBINYI András, *Mátyás király*. [Budapest:] Vince K., [2001.] 142-153. o.

⁷ BONFINI, Antonio, *A magyar történelem tízedei*. Id. kiad. 708. o.

⁸ KULCSÁR Péter, „A Corvinus-legenda.” In *Mátyás király. 1458–1490*. Szerk. BARTA G. Budapest: Akadémiai K., 1990. 17-40. o.

emeli ki ugyanakkor, hogy képes volt a mindennapi kicsinyességek fölé emelkedni, jól tudott nagy távlatokban gondolkodni. Személyes kiválósága alapján joggal érte el a legnagyobb sikereket. Bonfini szerint: „Nem hiányzott belőle a dicsőségvágy, ápolta a barátságot, a katonák jóindulatának megnyerésére és mások haláljának kiérdemlésére annyira kész volt, hogy egytől egyig mindenki szerette. Nyájassággal, jóindulattal, helyénvaló megbocsátással elhárította magától az ellenségeskedést és a gyűlölködést, úgyhogy e lekötelező fortéllyal mindenki bámulatára utat nyitott magának a méltóság csúcsára. E férfi kemény volt és magasztos lelkületű, észjárása okos és furfangos, semmit sem cselekedett meggondolatlanul, elhamarkodottan. Úgy látszik, nem vágyakozott semmire sem, amit ne tudott volna ügyességgel vagy megfontoltsággal elérni.”⁹ Senki sem volt nála alkalmasabb a *kormányzói tisztség* betöltésére (1445), ezt még irigyei és ellenségei is elismerték. Bonfini jól ítélte meg Hunyadi János hazain túlmutató, európai jelentőségét: „Ha őt e szörnyű felfordulásban nélkülözni kellett volna, bizony rég befellegzett volna a pannonoknak, a noricusoknak, a germánoknak, de az egész keresztény világnak is. Ő volt az ország és az igaz hit legelszántabb védelmezője, aki nemcsak a határokon belül fékezte meg a törököt [...]. Egyedül Corvinust hatotta át a hazaszeretet, ő szegült szembe a rengeteg bajjal, ő győzte le a törököt, ő szerzett békét az országnak.”¹⁰ Ebben a küzdelemben Kapisztrán János támogatta, aki „ugyanazon jelben csatázott és nyert fényes győzelmet.”¹¹

Hunyadi János általános értékelését – retorikai szinten is tökéletes méltatását – nagyon frappánsan foglalja össze Bonfini abban a beszédben, amelyet V. László intéz – a III. *decas* 8. könyvében – a férjét gyászoló Szilágyi Erzsébethhez: „Istennel és emberekkel egyaránt jót tett a te Corvinusod, az istenek közé jutott, és ott méltán élvezi a boldog öröklétet. Megtartotta Krisztusnak Magyarországot, nekem a királyságot, megmentette Pannóniát a belső és külső háborútól, legyőzte, elűzte a törököket, sokszor pusztította őket, szabályos ütközetben tízszer, hevenyészett, váratlan összecsapásban tizennégyszer küzdött meg velük sikeresen. Két alkalommal úgy győzték le, hogy az ellenségnek drága diadalt engedett. Oly sok templomot alapított és látott el fölséges adományokkal, vele született jótékonysága és nagylelkűsége parancsára oly mértékben támogatta a bajba jutottakat és a nyomorultakat, hogy e tekintetben felülmulta a királyok erőfeszítéseit is. A hívőket megszabadította a hitetlenek fenyegetésétől, a magyaroknak békét szerzett, mindnyájunk javáról gondoskodott; életszentségéről, tetteinek dicsőségéről, felejthetetlen jótéteményeiről, számos diadaláról minden nép, minden korszak megemlékezik majd.”¹² Hunyadi János tehát, mindent egybevetve, úgy jelenik meg Bonfininél, mint aki egyszerűen *nemzeti hős* és *athleta Christi*.¹³

⁹ BONFINI, Antonio: I. m., 585. o.

¹⁰ Uo., 592. o.

¹¹ Uo., 681. o.

¹² Uo., 684. o.

¹³ TEKE Zsuzsa, *Hunyadi János és kora*. [Budapest:] Gondolat K., 1980, 5., 221-222.o. ÁGOSTON Gábor,

Mátyás királyt nagyrészt másfajta tulajdonságok és másféle érdemek alapján jellemzi és értékeli nagyra Bonfini. Ő is kiváló hadvezér, ő is nagyszerűen irányítja az országot, de ugyanakkor *műveltebb is* az apjánál, ezért kifinomultabb eszközökkel irányít, diplomatikusabban politizál, modernebb a kulturáltsága és szélesebb körű mecénási tevékenységet fejt ki. Őt a *Symposion*ban mutatja be részletesen Bonfini, és neki szenteli a *IV. decas* egészét. A két műben leírtak hatásosan kiegészítik egymást, amennyiben a *dialógus* azt az igen *művelt királyt* mutatja be, aki a tudomány minden régiójában rendkívül járatos,¹⁴ tehát nem lehet kétség *intellektuális erényeinek* kiválósága felől, míg a *história* a jó hadvezér és sikeres uralkodó gyakorlatának tökéletességét mutatja meg az olvasónak, aki ezáltal a király *morális erényeiről* kap meggyőző képet, valamint arról az *aktivitásról*, amivel a kétféle erényt *összekapcsolja* és a legeredményesebben *kamatoztatja*.

Bonfini elsősorban a *reneszánsz* uralkodót láttatja és dicséri Mátyás személyében. Ezt igen sokoldalúan teszi, de nem egészen egynemű eszközöket használ hozzá: a modernebbek mellett a hagyományosakat sem mellőzi. Mátyás riválisait (Pogyeb-rád György, IV. Kázmér) és utódát (II. Ulászló), a többi humanistához hasonlóan, ő is eléggé *konvencionálisan* ábrázolja, bizonyos fokig a *speculum regisek* szellemében. Olykor hasonlót tesz Mátyással is, mint például akkor, amikor több alkalommal is Nagy Sándorhoz vagy néha Iulius Caesarhoz hasonlítja, nemegyszer Attilához, sőt Szent István királyhoz méri. Természetesen ezeknek a párhuzamba állításoknak – retorikai funkciójukon túlmenően is – megvan a maguk jelentősége és pozitív szerepe, hiszen arra utalnak, hogy a magyar uralkodónak fontos helye van az *egyetemes történelem* egészében is. Sokkal jellemzőbb azonban Bonfinire az, hogy egy modern uralkodót szeretne bemutatni, és ehhez elsősorban *modernebb eszközök* is kellenek. Ez pedig nála egyrészt a realitások elég nagyfokú figyelembevétele, beleértve a hibák megmutatását is, másrészt olyan tulajdonságok és tettek alig túlzó előterbe állítása, amelyek a reneszánsz uralkodók jellemzői és megnyilvánulásai, akik jól szervezett ország fölött tudnak erős kézzel uralkodni. Ilyen megfontolásból mutatja be – vagy inkább nem hallgatja el álszemérmesen – Mátyás olyan jellemzőit, mint a mérhetetlen dinamikusság, okosan alkalmazott ravaszság, kockázatot is vállaló bátorság, a mély emberismeret ügyes felhasználása, a tudáson alapuló előrelátás és hasonlók, amelyek többek között Machiavelli fejedelmét is jellemzik.

A Mátyást jól képzett tudósként és bölcs uralkodóként bemutató *Symposion* sem láttatja egyoldalúan a *vita contemplativa* szellemi embereként az éppen erkölcsi kérdésekről vitatkozó királyt¹⁵ (aki egyébként – noha Beatrix zárja a beszélgetést – a platóni dialógusok Szókratészeként tud elméletileg a helyére tenni mindent), hanem arról is szól, hogy ő Mars és Minerva képviselője, udvara nagyszerű királynevelő műhely, ő maga – a *vita activa* nem akármilyen gyakorlójaként – egy erős

„La strada che conduceva a Nándorféhvár.” In *La campana di mezzogiorno*. Szerk. Visy Zs. Budapest: Mundus, 2006, 239-246. o.

¹⁴ PAJORIN Klára, „Bonfini Symposionja.” In *Irodalomtörténeti Közlemények*, 1981/5-6., 524. o.

¹⁵ Uo., 525. o.

ország kemény kezű ura. Annak idején Beatrixet is mint ilyen hódította meg, amiről ezt mondja a királyné: „Annyi ajánlkozó fejedelem közül soha egyetlenegy sem tudta megnyerni szívemet, csupán te egyedül, akiről hallottam, hogy saját erényeid és igazságérzeted kincseivel bővelkedve az északi vidéken birodalmat alapítottál, s hogy milyen híres, naponként aratott diadalok fénye övez, s te vagy a hitünket legjobban fenyegető eszeveszettség egyetlen megfékezője.”¹⁶ Mátyásban nem a hitvédő attitűdje a modern, hanem a tudományokban való rendkívüli jártasság, illetve az, hogy a tudomány és a művészetek virágzását mint mecénás bőkezűen támogatja. A *vita activát* a kultúra területén is művelő király szájába ezeket a szavakat adja Bonfini: „A nemes lelkű ugyanis templomokat emel, színházakat alapít, iskolákat építtet, csarnokokat vagy sétálóhelyeket készíttet, medencét ásat a hajócsaták számára, játékokat szervez, nagy szobrokat vagy obeliszket faragtat, lakomát és húsosztást rendez a népnek, s enyhíti ennek gabonahiányát, zárdákat szentel föl, ispotályokat állít, fölékesíti a szentélyeket, nagy ajándékokat juttat a templomoknak, piramisok és síremlékek építéséről gondoskodik, vendég barátait szívesen fogadja és bőkezűen megajándékozva bocsátja el, az államnak rendkívül szorult helyzetében igyekszik segítséget nyújtani, barátaival szemben fölöttébb bőkezű, a nyomorúságot enyhíteni igyekszik, adományokat oszt, csak úgy ontja az ajándékokat.”¹⁷ A IV. *decas* 7. könyvében azt sorolja fel Bonfini, hogy az említett elv és szándék milyen jól megvalósult. Mátyásra inspirálóan hatott az olasz kultúra: „Pannóniából második Itáliát akart csinálni.”¹⁸ Mátyás uralkodása a dialógusban (főleg annak harmadik részében) úgy jelenik meg, mint egy felkészült egyén *tudatos*, az ország életének *minden* területére kiható tevékenysége. A históriában arról kapunk képet, hogy ennek megfelelően valójában hogyan alakította át Budát, sőt részben Bécset is építészeti és művészeti szempontból, illetve milyen nagy mértékben támogatta a tehetségeket: „Minden nemes mesterséget szívből támogatott, a legtávolabbi vidékeken is felkutatta a nagy tudományú embereket, minden tehetséget gondosan ápol.”¹⁹ A mecénási tevékenységet királyi feladatai szerves részének tekintette.

Mint jellegzetesen *reneszánsz* uralkodót elsősorban mégis *államvezetői* szerepkörében mutatja be legjellemzőbben Bonfini. Szerinte kezdeményező, dinamikus, jó helyzetfelismerő, tud bánni az emberekkel; változatos, olykor vitatható eszközökkel, de keresztül tudja vinni akaratát. Azt, hogy miképpen tud a helyzet urává lenni a legbonyolultabb körülmények között is, jól mutatja a nagybátyjához, Szilágyi Mihályhoz való viszonyulása, valamint a Vitéz János vezette összeesküvés leszerelése. „A király – írja Bonfini – nem mondott le barátai tanácsáról, figyelmét a helyes kormányzás elsajátítására fordította, keresgette magában a jó uralkodás benne rejlő tudományát; az igazságszolgáltatásban mindig méltányos és türelmes volt, a

¹⁶ BONFINI, Antonio, *Beszélgetés a szűzességről és a házasságot tisztaságáról*. Ford. MURAKÖZY Gy. [Budapest:] Szépirodalmi K., 1985, II. köt., 113. o.

¹⁷ BONFINI, Antonio, I. m. I. köt., 241. o.

¹⁸ BONFINI, Antonio, *A magyar történelem tízei*. 869. o.

¹⁹ Uo., 899. o.

büntetésben elnéző, a szerencsétlenek iránt jóságos, az ügyintézésben körültekintő és serény, veszedelemben, nehéz helyzetben nagyvonalú és merész, cselekvésben óvatos és előrelátó, módfelett dicsvágyó, a tettetésben és titkolózásban roppant ügyes. A rangosabbak előtt mindig valamiféle együgyűséget mutatott, ravaszul kicsalta belőlük, ha elméjükben rosszat forraltak, felfedezte a torz gondolatokat, az emberek szívét óvatosan kifürkészte, és úgy látszott, hogy mások csalafintasága nem egykönnyen téveszti meg.²⁰ Nem a király intrikus vagy kegyetlen voltára derül itt fény, hanem az válik világossá, hogy Mátyás olyan sokoldalú, rugalmas és intelligens egyéniség, aki az ellenségeit igen sokszor azok saját fegyvereivel győzi le.

Olyan királyként mutatja be Bonfini Mátyást, aki teljes odaadással végzi az ország ügyeinek intézését, közvetlen kapcsolatban áll az emberekkel, és ennek mindig jó hasznát veszi. Megtalálja azokat az utakat, amelyekben át eljut a különböző rangú és helyzetű emberekhez, és érdemüknek megfelelően bánik velük: „Azok ellen, akiket az összeesküvéssel gyanúsítottak, nem tudott fellépni, mert titkon elosontak, és visszahúzódtak a saját váraikba, de ha tudott volna, ez idő szerint akkor sem kívánt erőszakoskodni; sokat színlelt és titkolózott, haragját elnyomta, nyájasságot, engedékenységet mutatott; jól ismerte a magyarok természetét, és nem feledkezett meg az emberek elméjének változékonyságáról; tudta, hogy akaratauk állhatatlan, a tömeg pedig a lehetőség és a szerencse után megy. Ezért hát erősítette az ingadozókat, ígéretekkel, vesztegetéssel többek szándékát megfordította, mezővárosok adományozásával sok főnemet magához édesgetett, többet tett észszel, mint erővel, nem úszott az ár ellen, hanem ravaszsgal és okossággal hárította el a balsorsot. Önmagában sohasem kételkedett, sőt, fenyegető helyzetben mindig nagyobb bátorságra kapott, mintha merészségének kimutatására több lehetősége nyílnék. Szívesen tanácskozott és bizalmaskodott azokkal, akikről sejtette, hogy a szövetezők közé tartoznak.”²¹ Úgy tudta kezelni az embereket, hogy végső soron mégis a helyzet ura tudott lenni.

Bonfini tolla nyomán Mátyás úgy elevenedik meg, hogy uralkodói nagyszerűsége ellenére sem párolódik eszménnyé, személyes különössége valamiben – ha másban nem, szokatlan tetteiben, sőt akár hibáiban – mindig megnyilatkozik. Bonfini sem mulasztja el megjegyezni, hogy babonás volt, szerette a bort, kedvelte a gáláns kalandokat, sőt dicsőségvágya sem volt akármilyen. A halála alkalmából leírt általános jellemzésben (IV. *deccas*, 8. könyv) az uralkodói nagyság, a személyes sokoldalúság és a néhány emberi gyengeség jellemzői *színes* és *egységes* képpé állnak össze, egy nagy történelmi személyiség végül is *biteles* képévé. Historiográfusa szerint igazán jelentőssé az teszi, hogy az *ország*, a *köz* javára tevékenykedik. Rá vonatkozik az, amit Aragóniai Ferenc mond az igazán nemes emberről a *Symposion*-ban: „Többet törődik, mint a többi ember, a köz érdekével s a közösség számára szolgáló dísz-

²⁰ Uo., 707. o.

²¹ Uo., 779. o.

szel.”²² A *Decades*-ben még az adott szó megszegését is azzal indokolja Bonfini (bár nem Mátyással kapcsolatban), hogy a köz javáért meg kell tenni.²³

Mátyás történelmi szerepének értékelésére – érthető módon – *trónra lépése*, illetve *halála* leírásakor tér ki direkt módon, igen frappánsan, mértéktartó idealizálással, a dokumentumokra alapozott *biteles monumentum* formájában, szinte történetfilozófussá is válva Bonfini. Hangsúlyozza, hogy megválasztásában milyen nagy szerepe volt apja eredményeinek, hiszen az ő folytatóját remélték benne: „A tömeg kitörő örömjongása közepette koronázták meg és vitték körbe, úgy-hogy a sok nép különféle nyelveken kiáltotta ki őt nemes lelkű fejedelemnek, második Sándornak meg második Caesarnak, Pannónia győzhetetlen védnökének, sokan szkíta Marsnak, némelyek a római nemzet sarjának nevezték.”²⁴ Haláláról szólva – ennek kapcsán a nagy elvárások beteljesülését elismerve – azt emeli ki Bonfini, hogy a magyarok már akkor elég jól felismerték, milyen nagy érdemeket szerzett a hazának. Egy erőssé tett ország nagy uralkodója távozott el; és ezt látva teszi hozzá mintegy nyomatékként – szinte prófétai stílusban –, hogy „a sok bajjal behálózott pannonok úgy látják, hogy minden odavész, és nem szégyellik bevallani, hogy csak a jövőben fogják világosan megtudni, mekkora uralkodót vesztek. Így hát faluban, városban együtt siratja mindenki, és többre tartják őt a hajdani és a jövőendő királyoknál.”²⁵

A nagy király alakja köré fonódó mind gazdagabb hagyomány arról tanúskodik, hogy humanista történetírójának mennyire igaza volt.²⁶

Abstract

Tra gli umanisti della corte di Mattia, Bonfini ebbe una posizione speciale: avendo conosciuto bene il re ma anche i precedenti e le conseguenze del suo regno, presentò Corvino e la sua epoca in maniera molto oggettiva. L'umanista ascolano raffigura il re in due opere, mentre suo padre soltanto nel suo lavoro storico. Oltre a Ransano, anche Bonfini fa discendere la famiglia Hunyadi dalla nazione romana Corvinus e, tanto nel padre quanto nel figlio cerca di individuare la presenza di antiche virtù ad altre positive caratteristiche personali. Mentre Giovanni Hunyadi viene presentato, nelle Decades, come un eroe nazionale e un Athleta Christi, cioè un difensore della cristianità, Mattia viene descritto nel Symposium, secondo una concezione neoplatonica, sulla base delle sue virtù intellettuali, cioè come un sovrano colto e savio che è anche un buon mecenate. Nelle Decades, seguendo una concezione neoaristotelica, Bonfini ne traccia invece un ritratto più complesso, mettendo in evidenza le

²² BONFINI, Antonio, *Beszélgetés a szűzességről és a házasságot tisztaságáról*. I. köt., 242. o.

²³ BONFINI, Antonio, *A magyar történelem tízezei*. 634. o.

²⁴ Uo., 739. o.

²⁵ Uo., 901. o.

²⁶ BESSENYEI, József: „Il culto di Mattia Corvino nella storiografia magiara del XVI secolo.” In *Studia Historica Adriatica ac Danubiana*, 2008/2, 20-29. o.

sue virtù morali, ma anche le sue caratteristiche di sovrano e capo militare, colto, astuto, giusto, previdente, dinamico e di successo, che rese florido il suo paese. Nelle descrizioni di Bonfini, insomma, Mattia appare come un sovrano rinascimentale piuttosto che come un re medievale.